

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми «ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОМПЕТЕТНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ»

Виконала: студентка 2 курсу
групи DOB1-M17z
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньою програмою Дошкільна освіта
Керейшите Ірина Сергіївна

Науковий керівник:
Горбатюк О. В.,
доцент кафедри педагогіки та
управління навчальним закладом,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент:
Панчук Н. П.,
доцент кафедри психології освіти
кандидат психологічних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	9
1.1. Сутність і структура компетентнісного підходу в освіті.....	9
1.2. Компетентнісний підхід організації процесу виховання дошкільників в умовах сучасного закладу дошкільної освіти.....	25
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	42
2.1. Педагогічні умови як предмет дослідження науковців і практиків.....	42
2.2. Педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у вихованні дошкільників	60
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	79
ДОДАТКИ.....	88
Додаток А. Основні завдання компетентісно зорієнтованої освіти у закладі дошкільної освіти	88
Додаток Б. Узагальнена модель компетентнісного випускника закладу дошкільної освіти.....	89
Додаток В. Анкета «Готовність вихователя до інновацій».....	90
Додаток Г. Тлумачення понять «компетентність» та «компетенція» у трьох аспектах.....	92

ВСТУП

Розбудова системи національної освіти в напрямку входження до європейського та світового освітніх просторів передбачає узгодження всіх ключових параметрів з міжнародними стандартами. В умовах модернізації змісту освіти в Україні актуальним стає пошук нових освітніх парадигм, орієнтованих на розвиток всебічно освіченої, компетентної особистості. Дошкільна освіта як перша ланка в системі неперервної освіти має враховувати сучасні педагогічні інноваційні тенденції. Одним із шляхів оновлення змісту дошкільної освіти, як стартової ланки набуття життєвого досвіду дитини є орієнтація на компетентнісну парадигму освіти, що передбачає не лише засвоєння великого об'єму знань, а й вміння ними користуватися, повноцінно жити і активно діяти в новому світі, постійно самовдосконалюватися, адекватно реагувати на зміни, особливо у періоди технологічних та цивілізаційних змін. Успішному входженню дошкільника в сучасне суспільне життя сприятимуть такі характеристики, як мобільність, адаптивність, толерантність, критичне мислення та опанування інформаційно-комунікаційними технологіями на вищих рівнях освіти. Теорія виховання дітей дошкільного віку забезпечує формування і розвиток особистості дитини відповідно до суспільних потреб, конкретизуючись у урізних напрямках виховної роботи – розумовому, моральному, трудовому, естетичному. Кожен із цих напрямів реалізовує особливі, властиві лише йому цілі й завдання, принципи, зміст, методи і форми роботи, умови, проте у сукупності вони створюють сприятливе освітнє середовище для формування життєво компетентної особистості. Тому проблема визначення педагогічних умов реалізації завдань компетентнісного підходу до виховання дошкільників на часі є актуальною в освіті України.

Теорія компетентнісного підходу в освіті розроблялася і була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, так і наших вітчизняних. Українські перспективи

компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші. Практичну реалізацію компетентнісного підходу, формування компетентностей особистості розкрили в своїх працях російські вчені І. Агапов, В. Болотов, А. Вербицький, І. Зимня, Е. Зеєр, А. Золотарьова, М. Катуніна, В. Лаптев, О. Лебедев» А. Хуторський, С. Шишов та ін. Компетентнісний підхід до формування особистості дошкільника розглядався і розглядається у працях А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківської, К. Крутій, Л. Кононко, С. Ладивір, Т. Поніманської, Т. Піроженко, та ін.

На відміну від традиційного, компетентнісний підхід, завдяки своїй багатогранності, різноплановості, системності та комплексності, дозволяє значно підвищити результативність освітнього процесу, наповнюючи його реалістичним змістом, адже саме за таких умов діти мають можливість не лише засвоїти певні знання, оволодіти вміннями та навичками, а й, що найважливіше, навчитися застосовувати їх у повсякденній практичній діяльності. Саме компетентнісний підхід дає змогу дітям одночасно вивчати новий матеріал, навчатися думати, міркувати, практично діяти, шукати ефективні способи вирішення проблемних ситуацій, співпрацювати з дорослими та ровесниками, легше адаптуватися до умов закладу дошкільної освіти. У педагогіко-психологічних літературних джерелах спостерігається дещо розрізнене, іноді й взагалі суперечливе тлумачення термінів «компетенція» та «компетентність». Це й не дивно, адже обидва вони походять від одного латинського кореня: «competentia», що у перекладі означає «узгодженість, відповідність», а «compete» – «домагатися, відповідати, бути здатним».

Якщо загальна освіта вимагає від дітей засвоєння конкретного обсягу знань, умінь, навичок, обов'язкового оволодіння певними якостями, то для дошкільної освіти компетенція – це такий обсяг знань, умінь, навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, проявів особистості, який

педагог планує упродовж навчального року передати дитині та виробити у неї, мобілізувати для активних дій (знати, вміти, виконувати і т. ін.)

Звертаючись до витоків компетентнісного підходу, розглянемо ідеї ефективності знань, ціннісного ставлення особистості до набутих знань як основи самореалізації. У цьому сенсі широко відомий науковий доробок В. Сухомлинського, який дослідив і реалізував у педагогічному досвіді можливість поєднання навчання, праці, практичної повсякденної діяльності школярів. Б. Дяченко визначив перспективні напрями осмислення компетентнісного підходу до якості освіти на засадах ідей В. Сухомлинського [23, с. 14]. Науковець зазначає, що спадщина В. Сухомлинського дає можливість визначити дидактичний регламент формування та розвитку загальнонавчальних умінь, основних позицій змісту, форм, методів та організації діяльності педагогів школи щодо вдосконалення загальнонавчальних умінь школярів.

Активне включення дітей у діяльність з метою застосування шкільних знань та виховання ціннісного ставлення до людської праці є засадничою ідеєю педагогічного досвіду А. Макаренка. Т. Дмитренко, О. Крамарева [24, с. 230] вважають, що вирішуючи проблему масової педагогічної практики, яка гарантувала б формування соціальної компетентності, варто повернутися до спадщини А. Макаренка, та визначають чинники, які забезпечили успішність соціального компетентнісного становлення вихованців, функціонування кожного з макаренківських закладів як цілісної соціальної системи, у якій чільне місце відводилося таким інтегрованим характеристикам, як спосіб життя і психологічний клімат колективу (за А. Макаренком – «стиль і тон колективу»). Отже, сьогодні відбувається активне переосмислення педагогічних ідей видатних педагогів з точки зору компетентнісного підходу в освіті.

Компетентнісний підхід як напрям модернізації освіти обґрунтував В. Серіков [12, с. 6], на думку якого саме в компетентнісному підході відображено зміст освіти, що не зводиться до знаннево-орієнтованого

компонента, а передбачає набуття цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, вияв компетенцій. Компетентнісний підхід зумовлює не інформованість студента, а розвиток умінь вирішувати проблеми, які виникають у життєвих ситуаціях.

На думку Г. Селевка [79, с. 141], компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань і формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-комунікаційно насиченого простору.

Подібними є твердження В. Химинець [90], яка вважає, що компетентнісний підхід переміщує акценти із процесу накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в дошкільників здатності практично діяти і творчо застосовувати здобуті знання й набутий досвід у різних ситуаціях.

О. Глузмананом [17, с. 53] виокремлено та узагальнено основні ідеї компетентнісного підходу:

- компетентнісний підхід не є принципово новим для вищої освіти, оскільки вона завжди орієнтувалася на набуття узагальнених способів діяльності;
- компетентність не протиставляється знанням, умінням, навичкам, вона їх вміщує, хоча не є їхньою простою сумою;
- компетентність охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, релігії тощо.

Про педагогічні умови, як поняття, феномен і педагогічну проблему йдеться у наукових працях В. Андрєєва, Ю. Бабанського, В. Белікова, В. Беркова, А. Вербицького, О. Галкіної, І. Зязюна, І. Мороз, П. Олійник, І. Підласого, О. Пехоти, С. Рубінштейна, В. Сластьоніна, І. Шимко Н. Яковлевої та ін.). Вчені зазначають, що педагогічні умови виражають відношення освітньої системи до навколишніх явищ, без яких вона існувати не може (Н. Кузьміна); забезпечують найбільш ефективний перебіг освітніх процесів та явищ (Ю. Бабанський, О. Бережнова, І. Козловська, М. Козяр, В. Сластьонін, Т. Стефановська та ін.), поєднують суб'єктивне й об'єктивне, внутрішнє і зовнішнє, сутність та явище (В. Андрєєв, А. Вербицький, В. Манько, В. Полонський та ін.); забезпечують нормальне (оптимальне) функціонування освітньої системи (Ю. Бабанський, М. Зверєва, Ю. Юцевич).

Важливість компетентнісного підходу в освіті та посилений інтерес науковців до проблеми зумовили вибір теми дослідження «Педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у вихованні дошкільників».

Об'єкт дослідження – компетентнісний підхід у вихованні дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у вихованні дітей дошкільного віку.

Мета дослідження — виявити й теоретично обґрунтувати педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у вихованні дітей дошкільного віку.

Завдання дослідження:

– на основі вивчення й аналізу наукової психолого-педагогічної літератури розкрити сутність і структуру понять «компетентність», «компетентнісний підхід», «компетентнісний підхід до виховання дошкільників»;

– проаналізувати сучасні підходи до трактування поняття «педагогічні умови»;

– виявити педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у вихованні дітей дошкільного віку, теоретично обґрунтувати їх.

Методи дослідження: теоретичні – опрацювання наукової, методичної літератури, фахових періодичних видань з проблеми компетентнісного підходу до виховання дошкільників; емпіричні – спостереження за процесом виховання дошкільників та спостереження за роботою вихователів, як вони реалізують завдання компетентнісної освіти та які педагогічні умови створюють для цього в умовах закладу дошкільної освіти; практичні – моделювання та проектування з метою визначення логічної побудови матеріалів дослідження.

Практичне і теоретичне значення одержаних результатів: визначено сутність основних понять теми, виявлено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу до виховання дошкільників. Матеріали дослідження можуть бути використані у роботі з дошкільниками, самоосвіті вихователя, написанні курсових робіт студентами.

Апробація результатів. Основні теоретичні і практичні положення дослідження обговорювалися на: на засіданнях кафедри теорії та методик дошкільної освіти та кафедри педагогіки та управління навчальним закладом.

База дослідження – заклад дошкільної освіти «Чебурашка» м. Чернівці, старша група «Метелик».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2-х розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (90 найменувань), додатків. Основний зміст магістерської роботи викладено на 79 сторінках.

ВИСНОВКИ

У роботі розкрито сутність і структуру компетентнісного підходу в освіті», описано його особливості в організації процесу виховання дошкільників в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. На основі вивчення й аналізу наукової психолого-педагогічної літератури проаналізовано сучасні підходи до трактування поняття «педагогічні умови»; визначено педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу у вихованні дітей дошкільного віку, теоретично обґрунтовано їх.

1. Компетентнісний підхід – один із нових концептуальних орієнтирів змісту освіти в Україні та розвинених країнах світу. Розкриття сутності цього поняття передбачає розгляд понять «компетентність» і «компетенція».

Поняття «компетентність» розуміємо як – як поінформованість із різноманітних проблем та відповідна поведінка, яка ґрунтується на знаннях і чуттєвому досвіді дитини; це вміння використовувати знання у різних життєвих ситуаціях; сукупна характеристика людини щодо відповідності її життєдіяльності умовам і вимогам життя та природним можливостям; володіння досвідом, який дає змогу висловлювати зважене судження, займати певну позицію. Поняття «компетенція» розглядаємо як коло питань, в яких особа добре поінформована, коло повноважень, прав.

«Компетентнісний підхід в освіті» трактуємо як спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості, які є основними структурними компонентами поняття. Ключові компетентності формуються впродовж усього навчання. Вони розкриваються набором найзагальніших понять дошкільної освіти, що дозволяють особистості ефективно реалізуватися у багатьох життєвих сферах шляхом використання набутих знань, навичок, досвіду, поведінковій реакції. До ключових освітніх компетенцій людини відносяться вміння вчитися, шукати, думати, співпрацювати, адаптуватися. Ключовими освітніми компетенціями є – ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна,

інформаційна, комунікативна, соціально-трудова, особистісного самовдосконалення, здоров'язбережувальна. Предметні компетенції визначаємо як здатність дитини успішно застосовувати сукупність знань і способів дій із певного предмета (лінії розвитку). За допомогою предметних компетентностей формуємо в дітей знання, уміння, навички у певній галузі знань, ставлення до неї.

«Компетентнісний підхід до виховання дошкільників» розуміємо як сукупність методів, прийомів, форм, засобів навчання і виховання, які б забезпечили дитині перших 6(7) років життя мінімально достатній та необхідний ступінь компетентності для її нормального функціонування в навколишньому середовищі. Він передбачає набір елементарних знань, уявлень, практичних умінь та навичок, які гарантують адаптацію дитини до життя, здатність орієнтуватися в ньому, адекватно реагувати на явища, події, людей. Формування особистості дошкільника може ефективно здійснюватися тільки в процесі системного та цілеспрямованого навчання і виховання, в якому передбачені всі необхідні організаційно-педагогічні умови.

2. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що педагогічними умовами прийнято вважати зовнішні обставини, які забезпечують функціонування та розвиток процесу, який вимагає певного упорядкування – організації. Організація розуміється як процес досягнення визначеності в зовнішніх і внутрішніх відносинах систем, необхідної для забезпечення стійкості систем у змінному середовищі проживання. Відтак, педагогічні умови визначаємо як особливості організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості дошкільника, об'єктивно забезпечують можливість їх досягнення; це своєрідне моделювання цілісного педагогічного процесу, структурні складові якого представлені в різних аспектах і різними засобами.

3. До педагогічних умов реалізації завдань компетентнісного підходу у вихованні дошкільників відносимо: якість управління закладом дошкільної освіти (моделювання педагогічного процесу), професійну

компетентність педагогів, функціонування закладу на основі врахування інноваційних аспектів освітньої роботи. Якість управління закладом дошкільної освіти передбачає використання новітніх методик і технологій в освітній роботі закладу та керівництва їх впровадженням з метою формування компетентної особистості дошкільника, мотивацію членів педагогічного колективу до виконання завдань розумового, екологічного, естетичного, трудового, фізичного, економічного виховання, моніторинг освітньої діяльності на всіх етапах становлення дошкільного дитинства та моніторинг освітньо-виховної роботи в закладі з метою виявлення недоліків у роботі та шляхів їх усунення,

Професійна компетентність педагога – здатність особи вирішувати задачі професійної діяльності на основі фахових знань і умінь, що інтегруються з розвитком особистісних професійно значущих якостей, серед яких провідними є любов до дітей, що поєднується з вимогливістю, емпатія, комунікативність, уміння доцільно організовувати процес виховання дитини, зважаючи на її індивідуальні особливості. Важливими аспектами професійної компетентності вихователя є відповідна освіта, самоосвіта і саморозвиток та самовдосконалення, які реалізуються на мотиваційному, теоретичному, діяльнісному й оцінному рівнях, що виявляються у фахових знаннях, уміннях і навичках тощо.

Інноваційних аспектами організації педагогічного процесу в закладі дошкільної освіти, який сприятиме реалізації завдань компетентнісної освіти у вихованні дошкільників є особистісно-орієнтоване й інтегроване навчання, індивідуалізація, диференціація, соціальний патронат, інклюзія.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні засобів, що забезпечуватимуть компетентнісний підхід у формуванні особистості дошкільника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://sum.in.ua/s>.
2. Алгоритм діяльності в компетентнісно зорієнтованій освіті // Директор школи. Україна. 2009. №1. С. 27.
3. Андрущенко Т. К. Організаційно-методичні аспекти формування в дошкільників здоров'язбережувальної компетентності [file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/vlup_2012_22\(2\)_14.pdf](file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/vlup_2012_22(2)_14.pdf)
4. Андрущенко Т. К. Формування здоров'язбережувальної компетентності дошкільників у процесі навчально-дослідницької діяльності : навч.-метод. посіб. Київ : Праймдрук, 2012. 100 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Наук. кер. А. М. Богущ; Авт.кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. Спецвипуск. С. 1 – 30.
6. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. Спецвипуск. С. 1 – 29.
7. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
8. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу у педагогіці. Київ : Виховання і культура, №12. 2009 р. С. 5 – 7.
9. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи. Київ : К.І.С., 2004. С. 47 – 52.
10. Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
11. Богущ А. М. Формування професійно-комунікативної компетенції майбутнього вихователя дошкільного закладу // Психолого-педагогічні

- проблеми сільської школи: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред.кол.: Побірченко Н. С. (гол.ред.) та інші. Умань : ПП Жовтий О. О., 2009. Випуск 31. С. 6 – 13.
12. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. 2003. №10.
  13. Бондар Л. Проблема громадянської компетентності // Директор школи, ліцею, гімназії. 2003. № 3. С. 64.
  14. Василюк А., Пахоцінський Р., Яковець Н. Сучасні освітні системи. Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. 139 с.
  15. Васянович Г. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку // Педагогіка і психологія професійної освіти : науковий пошук, проблеми, перспективи : матеріали науково-практичної конференції (у рамках Всеукраїнського фестивалю науки) ; 23 квітня 2013 р., м. Львів. Львів : СПОЛОМ, 2013. С. 7 – 28.
  16. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.
  17. Глузман О. В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості // Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 51 – 61.
  18. Гончарова-Горянська М. В. Розвиток соціальної компетентності дошкільнят. Ін-т проблем виховання АПН України. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Київ, 2002. С. 212 – 218.
  19. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів // Управління освітою. 2007. № 14. с. 2 – 8.
  20. Групова діяльність на уроках словесності як засіб розвитку комунікативної компетентності учнів // Зарубіжна література в школі. 2008. № 6. с. 34 – 41.
  21. Дворнікова Н. Педагогічні умови модернізації навчально-виховного процесу у ВНЗ: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і

- методика професійної освіти». Київ : Ін-т вищої освіти АПН України, 2009. 20 с.
22. Дейнеко С. В. Педагогічна компетентність учителя як умова та засіб гуманізації освітнього середовища // Управління школою. 2007. №4. с. 2 -7.
23. Дьяченко Б. Василь Сухомлинський у діалозі з компетентнісним підходом // Освіта на Луганщині. 2008. № 29. С. 13 – 16.
24. Дмитренко Т. Г., Крамарева О. В. Педагогічна спадщина А. С. Макаренка у виховній системі приватної школи (з досвіду роботи ПНВК «Паросток») // Витоки педагогічної майстерності. Педагогічні науки. Полтава, 2008. Вип. 4. С. 227 – 234.
25. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
26. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с. С. 722.
27. Єльнікова Г. Управлінська компетентність. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128с.(б-ка «Шк. світ»).
28. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: науково-методичний посібник / За ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя : ХНРБЦ, 2006.
29. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / за ред. Л. В. Сохань та ін. Київ :Богдана, 2003.
30. Жмудська О. В. Інтерактивний тренінг «Розвиток соціальної компетентності особистості» // Управління школою, 2007. №5. С.11 – 12.
31. Зайцева І. І. Реалізація компетентнісного підходу в умовах загальноосвітньої школи // Хімія. 2009. №5. С.5 – 12.
32. Зарубінська І. І. Компетентнісний підхід до формування змісту навчально-виховного процесу // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. пр. Вип. 12. Інститут проблем виховання. Київ, 2008. С.53 – 61.

33. Зінов'єва Т. Формування ключових компетентностей учнів // Директор школи. 2006. № 42. С.19 – 21.
34. Зязюн І. А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи [текст] // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія]. Київ; Глухів : РВВ ГДПУ, 2005. С. 10 – 18.
35. Іванова Л. І. Від духовних потреб дитини – до життєвої компетентності // Вивчаємо українську мову та літературу. 2007. № 12.
36. Інформативна компетентність: сутність, структура та становлення // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2007. № 4. С. 63 – 70.
37. Канішевська Л. Життєва компетентність: особливості формування // Шкільний світ. № 45. с.2 – 3.
38. Карнаух Л. П. Компетентісний підхід організації процесу виховання дітей дошкільного віку в умовах сучасного дошкільного закладу. – Електронний ресурс. – Режим доступу <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/20375>
39. Кезик О. Життєві компетенції учнів: Формування життєвої компетенції учнів шляхом використання методу проектів // Завуч. 2006. №26. С. 16 – 26.
40. Козяр М. М. Козловська І. М. Науково-педагогічний словник. Львів : СПОЛОМ, 2011. 216 с.
41. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. Київ : Саміт-книга, 2009. 272 с.
42. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Бібліотека з освітньої політики ; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
43. Компетентність випускника школи // Завуч. 2005. № 19.
44. Кононко О. Л. Про Базову програму розвитку дошкільника «Я у Світі» // Дошкільне виховання. 2008. №1. С. 3 – 6.

45. Кравченко Г. Інноваційне навчання. Формування професійної компетентності вчителя шляхом створення інноваційного середовища ЗНЗ // Завуч. 2007. №6. с. 3 – 5.
46. Кремень В. Г. Модернізація освіти на новому етапі інформатизації // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті : досвід, проблеми, перспективи третя між нар. наук.-практ. конф. : [в 2 ч.]. Ч. 1 / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ін. ; [за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало]. Львів : ЛДУ БЖД, 2012. С. 3 – 8.
47. Кремень В. Г. Нові вимоги до якісної освіти [текст] // Освіта України. 2006. № 45-46. С. 6 – 7.
48. Овчарук О. Сучасні тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах // Шлях освіти. 2003. № 2. С. 17 – 21.
49. Крикун А. Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісного підходу в сучасній інклюзивній освіті / Рідна школа №11, 2013 р. С. 77 – 80.
50. Крутій К. Л. Ключові компетенції дітей дошкільного віку як результат якісної освіти // Формування професійної компетентності вихователя дошкільного навчального закладу в умовах глобалізації: збірник наукових праць. Матеріали V Міжнародних педагогічних читань. Херсон, 2009. С.16 – 18.
51. Методичні рекомендації з реалізації компетентнісного підходу у змісті освіти та навчально-виховному процесі загальноосвітніх начальних закладів. Аналітичний звіт за результатами дослідження / наук. ред. Бібік Н. М. Київ, 2010. 128 с.
52. Мистецтво життєтворчості: наук.-метод. посібник: у 2 ч./ Ред. рада: В. М. Доній, Г. М. Гессен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмаков та ін. Київ : ІЗМН, 1997.
53. Назола О. В. Педагогічні умови підвищення якості навчання іноземних мов курсантів вищих військових навчальних закладів: Автореф. дис. ...

- канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”
Хмельницький : вид-во Нац. акад. держ. прикордон. служби України
ім. Б. Хмельницького, 2005. 20 с.
54. Національна доктрина розвитку освіти [Електрон. ресурс]. – Режим
доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
55. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід
та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики. Київ : К.І.С.,
2004. 112 с.
56. Овчарук О. Компетентності як ключ оновлення змісту освіти // Стратегія
реформування освіти в Україні. Київ : «К.І.С.», 2003. С. 13 – 41.
57. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного
віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський,
О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ :
Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
58. Отрощенко Л. С. Професійна компетентність фахівця у дослідженнях
німецьких вчених // Теоретичний та науково-методичний часопис Вища
освіта України №3 (додаток 1) 2011р. Тематичний випуск «Педагогіка
вищої школи: методологія, теорія, технології». Київ : Педагогічна преса,
2011. Т.2. 532 с. С.284 – 292.
59. Павлютенков Є. М., Денисенко Н. Ф. Формування здорового способу
життя у дітей із особливими потребами як складової їхньої життєвої
компетентності // Управління школою. 2004. № 35. С. 7 – 10.
60. Підлипняк І.Ю. Реалізація компетентнісного підходу в сучасній освітній
парадигмі
[file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/VchuP_2015_10_18%20\(1\).pdf](file:///D:/%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/VchuP_2015_10_18%20(1).pdf)
61. Піроженко Т. О. Інноваційна психолого-педагогічна діяльність: нові
підходи // Дошкільне виховання. 2002. № 1.

62. Полєвікова О. Б. Проблеми компетентнісного підходу до виховання мовної особистості дитини дошкільного віку [Текст] // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. Ялта : РВВ КГУ, 2011. Вип. 33, ч.1. С.232-238. – електронний ресурс <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/123456789/3046/1/11.pdf>
63. Полякова Г. Компетентність як орієнтація учителя на найвищий результат у своїй роботі // Завуч. 2006. №34. с. 8 – 10.
64. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Основна школа. 2005. Вип. 3 – 4.
65. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті // Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий підхід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ, 2004. 111 с.
66. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа. 2005. № 1. С. 65 – 69.
67. Пометун О. І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. С. 16 – 25.
68. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : підручник для ВНЗ. 3-є вид. виправлене. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
69. Поніманська Т. І., Дичківська І. М. Дошкільна педагогіка. Практикум. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів, спеціальність «Дошкільне виховання». Київ : Слово, 2004. 352с.
70. Регіональна програма «Упровадження компетентнісно зорієнтованого підходу в навчально-виховний процес» // Директор школи. Україна. 2009. №1. с. 9 – 17.

71. Родигіна І. Формування основних груп компетентностей учнів: можливості продуктивного навчання // Директор школи, ліцею, гімназії. 2004. № 2-3. С. 180 – 184.
72. Родніна І. В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання. Харків : Основа, 2006. 94 с.
73. Розвиток життєвої компетентності на уроках з основ економіки // Економіка в школах України. 2007. № 10. С. 10 – 11.
74. Розвиток життєвої компетентності учнів у загальноосвітньому навчальному закладі: Матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції 7-8 жовтня 2004р. Київ-Запоріжжя, 2005. 423 с.
75. Руденко О. В. Життєва компетенція учнів у вимірі освітніх інновацій // Вивчаємо українську мову та літературу, 2007. № 24.
76. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання // Соціальний педагог. 2008 №3. С. 42 – 46.
77. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти / [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2011_4_1/statti/Savch.htm
78. Сакович С. А. Матеріали тематичного оцінювання рівня сформованості освітньої компетентності з української мови // Вивчаємо українську мову та літературу, 2007. №17 – 18.
79. Селевко Г. Компетентности и их классификация // Народное образование. 2004. № 4. С. 138 – 143.
80. Сергієчко В. П. Формування ключових компетентностей вчителя в умовах школи культури здоров'я // Управління школою. 2006. №14. с. 10 – 12.
81. Сизоненко Г. Від пошуку «свого» вчителя до становлення високо компетентного професіонала // Завуч. 2005. №25.
82. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / АПН України; Інститут спеціальної педагогіки; Луганський держ. пед. ун-т

- ім. Тараса Шевченка / В. І. Бондар (голов. ред.). Луганськ : Альма-матер, 2003. 436 с.
83. Сулима О. В. Компетентнісний підхід до підготовки педагогічного персоналу для дошкільних закладів / Методичні рекомендації. Київ : Інститут 2013. 48 с.
84. Сулима О. В. Підготовка вихователів дошкільних закладів у Федеративній Республіці Німеччина: історії, реалії, перспективи / методичний посібник. Київ : Альфа-Пік, 2010. 72 с.
85. Сучасне заняття в дошкільному закладі: навчально-методичний посібник / авт.кол.: Н. В. Гавриш, О. О. Лінник, Н. В. Губанова. Луганськ :Альма-матер, 2007. 496с.
86. Трофименко С. В. Компетентнісний підхід до освітнього процесу як вимога сучасності // Управління школою. 2007. №19-21. С.50-52.
87. Фоміна Н. В. Компетентнісний підхід у діяльності ліцею // Управління школою. 2008. № 25. С.16 – 22.
88. Формування громадянської компетентності // Управління школою. 2005. № 8. С. 2.
89. Фрумін І.О. Компетентностный подход как естественный этап обновления содержания образования // Педагогика развития: ключевые компетентности и их становление: Материалы 9-й научно-практической конф., 2003 г. Красноярск, 2003. С. 41 – 44.
90. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>.